

איגרות הרמב"ם - תשובות בענייני מינות וקראות

תשובה בעניין עמידה בעשרת הדיברות

¹שאלה: בעיר אחת הונהג לפני כמה דורות על ידי חכם גדול שלא לעמוד בעת קריאת 'הדיברות, ונימק זאת בכך שחכמים ביטלו קריאתן בכל יום מפני תרעומת המינים², ולכן גם לנו יש להתרחק מהבלטתן לעומת שאר התורה, וכן מכל דבר שיש בו משום קרבה לדרכי המינים. עתה בא לעיר ממונה המבקש לחדש את המנהג לעמוד בי' הדברות, וטוען טענות אחדות בזכות המנהג הזה, ואומר שגם בבגדד ובעוד מקומות נוהגים כך. האם יש לעשות כדבריו?

מהי תרעומת המינים ומי הם המינים? האם הם הקראים או השומרונים?

תשובה: זה אשר הנהיג הרב נוחו עדן לישב - הוא המחויב, וראיותיו ראיות נכוחות, נמשכות אחר מידות³ אנשי העיון, ואין להוסיף עליו. וככה היה ראוי שיעשה בכל מקום שמנהגם לעמוד, שצריך למונעם, בגלל מה שיעלה מזה על הדעת מהפסד האמונה, וידומה שיש בתורה מעלות, וקצתה נעלה מקצתה, וזה חמור מאוד, ומן הראוי לסתום כל הפתחים המביאים לזאת האמונה הרעה.

ואמנם טענת החכם האחר שבבגדד עושים כן - אינה טענה כלל, לפי שאנו אם נמצא בני אדם חולים - לא נחלה את הבריאים בגללם כדי שיהיו שווים, אלא נשתדל ברפואת כל חולה כפי יכולתנו.

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 1 איגרות הרמב"ם, מהדורת הגר"י שילת, עמוד תרי.
 - 2 ברכות יב, א: "וקורין (הכהנים במקדש) עשרת הדברות, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, אמת ויציב, ועבודה, וברכת כהנים. אמר רב יהודה אמר שמואל: אף בגבולין ביקשו לקרות כן (עשרת הדברות), אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין. תניא נמי הכי, רבי נתן אומר: בגבולין ביקשו לקרות כן, אלא שכבר ביטלום מפני תרעומת המינין. רבה בר בר חנה סבר למקבעינהו בסורא, אמר ליה רב חסדא: כבר ביטלום מפני תרעומת המינין. אמיר סבר למקבעינהו בנהרדעא, אמר ליה רב אשי: כבר ביטלום מפני תרעומת המינין". ופירש רש"י: "מפני תרעומת המינין - שלא יאמרו לעמי הארץ: אין שאר תורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ברוך הוא ושמעו מפיו בסיני. המינין - תלמידי ישר".
 - 3 הרמב"ם ביאר את הדברים בפירושו למשנה מסכת תמיד ה, א: "והטעם שקוראים עשרת הדברים בכל יום מפני שהן יסוד הציווי ותחילתו (עיי' כוזרי א, פז; רמב"ן בהקדמתו לפרשת תרומה). וכבר אמרו: 'בגבולים ביקשו לומר כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינים'. ולא נתבאר בבבלי מה היא תרעומת המינים, אבל נתבאר בתחילת ברכות ירושלמי ואמרו: בדין היה שיהו קוראין עשרת הדברות בכל יום, ומפני מה אין קוראין אותן? מפני טינת המינים שלא יהיו אומרים: אלו לבדן נתנו לו למשה בסיני. וכבר קבענו לשון זה בהלכות הירושלמי שחיברנו".
- 3 כללי אנשי העיון, והכוונה להיקש שעשה בין אמירת עשרת הדברות בתפילה לעמידה בשעת קריאתן בתורה.

מסלול 1: יום ה, ב סיון
מסלול 2: יום ה, ב סיון
מסלול 3: יום א, ג סיון
מסלול 4: יום א, ב סיון

ואלו הקראים אינם אותם אשר יקראום החכמים "מינים", אבל יקראום (=את הקראים) "צדוקין וביתוסין" ואינם השומרונים⁴.

הערות - ילמד ענוים דרכו

4 כלומר: יש שומרונים, יש קראים וצדוקים וביתוסים, ויש מינים. ההבדל בין הצדוקים והביתוסים לבין המינים מבואר בהרחבה בדברי הרמב"ם בפירושו המשנה לחולין א,ב: "ומינים אצל חכמים הם הכופרים מישראל, אבל אומות העולם הרי קוראים לכופריהם בסימן היחס ואומרים מיני גוים. והם בני אדם אשר טמטמה הסכלות את שכלם והחשיכו התאוות את נפשם ופקפקו בתורה ובנביאים עליהם השלום מתוך סכלותם, ומכחישים את הנביאים במה שאין להם בו ידיעה, ועוזבים את המצוות מתוך זלזול. והכת הזו היא כת של ישוע הנוצרי ודואג ואחיתופל וגחזי ואלישע אחר (=בן אבויה) וכל ההולך בשיטתם, שם רשעים ירקב. ויוודע שהאדם מן הכת הזו, כגון שנראה מתבטל ממצווה מן המצוות מתוך זלזול בלי שישג באותו המעשה הנאה. האנשים הללו אשר זה תיאורם אסור לאכול משחיטתם. וכך אמרו: 'תנו רבנן שחיטת מין - לעבודה זרה, פתו - פת כותי, יינו - יין נסך, ספריו - ספרי קוסמים, פירותיו - טבלים, בניו - ממזדים...' שלא היא צדוקי ולא ביתוסי - והם שתי הכתות אשר החלו להכחיש את התורה שבעל פה כמו שביארתי באבות, ונעשה האמת אצלם הבל, ונתיבות האור חושך אפלה, בארץ נכוחות יעול. והם שקוראים אותם אנשי זמנינו היום מינים בסתם, ואינם מינים לפי אמונתם, אלא דינם לענין ההריגה, כלומר המתחיל את השיטה הזו בראשונה מדעתו הנפסדת כדין המינים".

אמנם החילוק בין המינים לבין הקראים יבוא לידי ביטוי בשאלה הבאה. שם מבואר שכל דבר שהקראים או הצדוקים והביתוסים מודים בו - ניתן לצרפם עמנו, כלומר הם לא יצאו מהיהדות. הסיבה שנהגו כלפי מקימי הכת דין "מורידין ולא מעלין" כדין מינים, היא שמהנהגיהם מובילים למינות.

במילים אחרות ניתן לומר שיש "מינים" כמו הנוצרים, שיצאו מהיהדות וזלזלו במצוות, ויש "מינים יהודיים" שלא עזבו את המצוות מתוך זלזול, ומה שאינם שומרים - אין זה מפני הזלזול אלא מדעה מוטעית.

ויש להעיר שצדוק וביתוס עצמם אכן היו מינים וכפרו בתורה מן השמים, אלא מתוך שלא יכלו לומר את דעתם בפרהסיא, העדיפו לומר שמאמינים בתורה שבכתב וכופרים בתורה שבעל פה, וכך יכלו לבחור לעצמם כיצד לקיים את התורה הכתובה. נמצא שכת צדוק וביתוס כפרה רק בתורה שבעל פה אבל צדוק וביתוס עצמם היו מינים. וז"ל הרמב"ם בפירושו לאבות א,ג: "והיו לזה החכם (אנטיגנוס) שני תלמידים, שם האחד צדוק ושם האחר ביתוס, וכאשר שמעוהו שאמר זה המאמר, יצאו מלפניו, ואמר אחד מהם לשני: הנה הרב כבר באר בפירוש שאין שם שכר ולא עונש, ואין שם תקווה כלל, כי לא הבינו כוונתו עליו השלום. ונתחברו זה לזה, ופרשו מן התורה. והתקבצה לזה כת ולזה כת, יקראום החכמים צדוקין וביתוסין.

והיות שלא יכלו לקבץ קהילות לפי מה שהגיע להם מן האמונה - כי זאת האמונה הרעה תפריד הנקבצים, כל שכן שלא תקבץ הנפרדים - הלכו אחר אימות הדבר אשר לא יכלו להכזיבו אצל ההמון, ולו הוציאו אותו מפיהם - היו נהרגים, רצוני לומר: נוסח התורה (כלומר שהתורה לא מן השמים), וצריך כל אחד מהם בלב סיעתו שהוא מאמין בנוסח התורה, וחולק על הקבלה, ושהיא קבלה בלתי נכונה. וזה כדי שיפלו מהם כל ההלכות המקובלות והגזרות והתקנות, הואיל ולא יכלו לדחות הכל, הכתוב והמקובל. ויתרחב להם גם כן הפתח לפירוש, לפי שכאשר חזר הפירוש אל בחירתו - יקל במה שירצה ויחמיר במה שירצה לפי מטרותו, הואיל ואינו מאמין בעיקר כולו, ולא ביקשו אלא דבר שיהיה נוח לקצת בני אדם. ומני אז צמחו אלה הכתות הארוכות, קהילות המינים אשר ייקראו בארץ הזאת - רצוני לומר: מצרים - 'קראין', ושםם אצל החכמים: 'צדוקין' וביתוסין, והם אשר החלו

מסלול 1: יום ד, ב סיון
מסלול 2: יום ה, ב סיון
מסלול 3: יום א, ג סיון
מסלול 4: יום א, ב סיון

והמינים הם אשר נתקלקלו להם האמונות ביסודי התורה, ומכללם: "האומר אין תורה מן השמים", וכבר ביארו⁵ שאין הפרש בין מי שיכחיש התורה בכללה, או יכחיש פסוק אחד ויאמר: משה מפי עצמו אמרו. והיה מן המינים מי שהאמין שאין שם מן השמים זולתי 'י' הדברות, וששאר התורה משה מפי עצמו אמרה. ולפיכך ביטלו (החכמים) קריאתן בכל יום. ואין ראוי בשום פנים לשים בתורה מעלה לקצתה על קצתה⁶. ויתבררו לכם דברינו בזה מפירוש המשנה בפרק חלק⁷. וכתב משה.

תשובה בעניין צירוף קראים למניין

⁸שאלה: האם הקראים מצטרפים למניין ולזימון? ואם לא – מה דינו של ש"צ שעבר לפני התיבה במניין כזה?

הערות – ילמוד ענוים דרכו

- להטיל דופי בקבלה, ולפרש הכתובים כפי מה שיראה לכל אדם, מבלי השמע לחכם כלל, בניגוד לאומרו יתעלה: 'על פי התורה' וכו' 'לא תסור' וכו'".
- 5 סנהדרין צ"ט, ב: 'תנו רבנן: 'הנפש אשר תעשה ביד רמה' – זה מנשה בן חזקיה, שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי. אמר: וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא 'ואחות לוטן תמנע' 'ותמנע היתה פילגש לאליפז' 'וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה' ? יצאה בת קול ואמרה לו: 'תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דפי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך'. ועליו מפורש בקבלה: 'הוי משכי העוון בחבלי השווא וכעבות העגלה חטאה'. מאי כעבות העגלה? אמר רבי אסי: יצר הרע, בתחילה דומה לחוט של כוביא ולבסוף דומה לעבות העגלה".
- 6 עיין בטור או"ח סי' א שכתב לקרוא פרשת עשרת הדיברות בסדר הקרבנות. וביארו הב"י והב"ח שיש לחלק בין יחיד שרוצה לחזק אמונתו במעמד הר סיני לבין ציבור שיש חשש מתרעומת המינים, ועל פיו פסק הרמ"א. אבל דעת המהרש"ל (ס"ד) להתיר אפילו בציבור, והסביר שלא אסרו אלא לקובעם בכרכת יוצר עם קריאת שמע.
- ובעניין עמידה בעשרת הדיברות יש אחרונים שלא הכירו את דברי הרמב"ם אלו והתירו לעמוד בחג השבועות, וחילקו בין אמירתם בתפילה לבין עמידה בשעת הקריאה בתורה, שזוהו רמז לעמידת ישראל בהר סיני ומפני כבוד השכינה ולא יבואו לטעות (מהר"ש אבוהב, דבר שמואל רעו). לאחר שהתגלתה תשובת הרמב"ם נחלקו האחרונים אם יש להמשיך לעמוד כיוון שכבר נהגו או שיש לבטל את המנהג (עיין שו"ת יחזקאל דעת א, כט; שם ו, ח).
- 7 ז"ל שם ביסוד השמיני: "ואין הבדל בין 'ובני חם כוש ומצרים ופוט וכוּנען'; 'ושם אשתו מהיטבאל בת מטרה' או 'אנכי ה'', ושמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד'. הכל מפי הגבורה והכל תורת ה' תמימה טהורה קדושה אמת. ולא נעשה מנשה אצלם כופר ופוקר יותר מכל כופר אחר אלא לפי שחשב שיש בתורה תוך וקליפה, ושאלו התאריכים והסיפורים אין תועלת בהם, ומשה מדעתו אמרם. וזהו עניין 'אין תורה מן השמים', אמרו שהוא האומר שכל התורה כולה מפי הקדוש ברוך הוא חוץ מפסוק אחד שלא אמרו הקדוש ברוך הוא אלא משה מפי עצמו וזה הוא 'כי דבר ה' בזה' – יתעלה ה' ממה שאומרים הכופרים. אלא כל אות שבה יש בה חכמות ונפלאות למי שהבינו ה', ולא תושג תכלית חכמתה 'ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים'. ואין לאדם אלא להתפלל כמו דוד משיח אלוהי יעקב שהתפלל: 'גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך'".
- 8 איגרות הרמב"ם, מהדורת הגר"י שילת, עמוד תרי"א.

מסלול 1: יום ה, ב סיון	מסלול 3: יום א, ג סיון
מסלול 2: יום ה, ב סיון	מסלול 4: יום א, ב סיון

תשובה: אין מותר להשלים בהם מניין, לא עשרה ולא שלושה, הואיל ואין הם מודים בחיוב זה. והעיקר בזה, אמרם (=כלומר מאמר חז"ל) בעניין עירוב (עירובין לא, א): "או ביד מי שאינו מודה בעירוב - אינו עירוב"⁹. וכל דבר שיאמינו בחיובו מותר לצרפם בו, וכל מה שלא יאמינו בחיובו אין מותר לצרפם בו. וידוע שהם אינם סוברים חיוב הקדושה ולא חיוב הזימון, ואינם משגיחים במניין עשרה ולא במניין שלושה. ומאחר שאינם מודים בחוקים אלו - אין מותר לעסוק עימהם בזה ולהשלים המניין בהם, שאם כן נמצאת סומך בדבר על מי שאינו מאמין בו.

וזה שעבר לפני התיבה עמהם - צריך להודיעו ולהזהירו על כך, לא זולת זה. וכתב משה.

תשובה בעניין קבלת מינים בתשובה

¹⁰שאלה: לכאורה יש סתירה בין האמור בהלכות ע"ז (ב,ה): "וכן המינים מישראל אינם מישראל לדבר מן הדברים ואין מקבלין אותן בתשובה לעולם", לבין האמור בהלכות תשובה (ג,ד): "במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעולם הבא? כשמת בלא תשובה, אבל אם שב מרשעו והוא בעל תשובה - הרי זה מבני העולם הבא, שאין לך דבר שעומד בפני התשובה".

תשובה: אשר תחשבוהו סתירה בעניין המינים - אין סתירה בו כלל. לפי שאחד משני המאמרים - "אין מקבלין אותן בתשובה" - רצונו לומר בזה שלא נקבל אנחנו מהם תשובה, ולא נראם כבעלי תשובה, אלא נעמידם בחזקת מינים כמו שהיו, וזה אשר יראו מן הכשרות (=שמראים עצמם כשרים) אמנם הוא מפחד או לגנוב דעת הבריות. וזה המאמר האחר הוא שהם אם עשו תשובה באמת בינם לבין בוראם - הרי יש להם חלק לעולם הבא. זה דינם במה שבינם לבין בוראם, והראשון הוא במה שבינם לבין בני אדם. וכתב משה.

שאלות מנחות:

✦ אם באמת אין הבדל מעלה בין פסוקי התורה, מדוע במקדש קראו את עשרת הדיברות בכל יום?

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 9 ועיין בפירושו של הרמב"ם למשנה בעירובין ו, ב שמפרש את מחלוקת ר"מ ור"י כך שנחלקו אם הצדוקים כגויים כשאר מינים, או כישרלים. ופסק הרמב"ם שהם כישרלים, אלא שכיוון שאין מאמינים בעירוב לא ניתן לערב עמם, אך יכולים לבטל רשותם. וכן פסק בהל' עירובין ב, טז. זאת בניגוד לנוצרים, שכיוון שעזבו את המצוות בולזול ולהכעיס - יצאו מן הכלל לגמרי והם כיהודים עובדי עבודה זרה שהם כגויים לכל דבר.
- 10 איגרות הרמב"ם, מהדורת הגר"י שילת, עמוד תריד.

מסלול 1: יום ד, ב סיון	מסלול 3: יום א, ג סיון
מסלול 2: יום ה, ב סיון	מסלול 4: יום א, ב סיון

- ✦ האם החשש של "תרעומת המינים" היה שיידך רק בתקופת חז"ל או שהוא לדורות? הוכח מהגמרא! מה חשבו רבה ב"ב חנה ואמימר ומה ענו להם ר"ח ורב אשי? מה קורה היום?
- ✦ על פי הגדרות הרמב"ם, הרפורמים שבימינו נקראים "מינים" או "קראים"?
- ✦ האם ההדרכה של הרמב"ם בעניין הקראים, שניתן לצרפם בכל מה שהם מודים בו, שיידך גם כלפי חילונים או שומרי מסורת בדורנו?
- ✦ האם הסיבה שאנו כחברה איננו מקבלים את המינים בתשובתם, היא החשש שאין פיהם וליבם שווה? מה יהיה הדין כשהדבר ניכר, וכבר כמה שנים עומדים בתשובתם? האם חזרה לקיום מצוות היא חזרה משורש המינות? (ע"ש בהל' ע"ז ב, ג-ה)